

Intervju

Intervju
UDK 32.01+32:1

Razgovor s Ernstom Vollrathom

Zvonko Posavec

Fakultet političkih nauka u Zagrebu

U zimskom semestru 1987/88. boravio sam kao profesor-gost na Kölnskom univerzitetu, Filozofski seminar. U toku semestra intenzivno sam surađivao s Ernstom Vollrathom. Povodom izlaska njegove knjige *Grundlegung einer philosophischen Theorie des Politischen* (vidi recenziju) vodili smo slijedeći razgovor:

POSAVEC: Gospodine Vollrath, prošle godine (1987) objavili ste knjigu *Postavljanje temelja jedne filozofske teorije političkog*. Čemu još jedna filozofska teorija političkog? Da li je jedna filozofska teorija još sposobna da odredi političko?

VOLLRATH: Pod filozofijom razumijem principijelno teoretsku refleksiju jednog polja fenomena, ovdje dakle refleksiju političkog. Osobitost ovog teško određivanog polja fenomena čini neophodnim da se ti principi ne zadobiju iz iskustva filozofskog mišljenja, jer su ti filozofski principi o sebi nepolitički, nego iz iskustava koja nastaju u samom polju fenomena. Za to je sposoban samo jedan tip refleksije koji je »ponovno« o sebi politički kvalificiran. Ovaj tip refleksije vidim — zajedno s H. Arendt koja je prva ukazala na njegovu genuino političku kvalifikaciju — u Kantovoj reflektirajućoj moći suđenja, čiju maksimu je on u 40 paragrafu *Kritike moći suđenja* ovako odredio: »moć prosuđivanja, koja u svojoj refleksiji u mislima (a priori) uzima u obzir način predočivanja svakog drugog«, odnosno kao moć »da se postavljamo na mjesto drugoga«. Mislim da je tako koncipirana metoda, zadobijena iz filozofije, u stanju da izrazi genuino političko iskustvo.

POSAVEC: U Vašoj knjizi kažete »politički fenomen mora se politički objasniti ili razumjeti« (str. 16). Ova zadaća pretpostavlja da Vi morate političko samo razjasniti. Koji metodski put slijedite u izgradnji političkog?

VOLLRATH: Politički fenomeni mogu se i posve drugačije tumačiti: psihološki, ekonomski itd. Ja ne sporim ni u kojem slučaju da to može biti moguće i korisno. Međutim, što je na tom zapravo političko? Tada se mora stalno izraditi ili snižpostaviti vlastiti politički karakter ovih psiholoških, ekonomskih itd. fenomena. Ako se to ne čini, ostaje nejasno kako to da psihološki, ekonomski itd. fenomeni mogu imati političko značenje. Ja bih danas pošao od sveobuhvatnog pojma kulture, koji je međutim tako kvalificiran da je njemu uloga političkog od odlučujućeg značenja. Mogao bih to pojasniti na

njemačkom razumijevanju kulture, za koju je, prema Norbertu Eliasu, karakteristično to da u svojem samorazumijevanju ne uključuje političko. Upravo to nepolitičko razumijevanje kulture ima međutim ogromne političke implikacije.

POSAVEC: Zašto pravite razliku između politike i političkog. Recite nam u čemu se ona sastoji?

VOLLRATH: To je u tijesnoj ovisnosti s dubokim karakterom politike koji je izradio Paul Ricoeur. Očito postoji politika koja ima posve neautentičan karakter, i to upravo u odnosu na njezinu političku kvalifikaciju, dakle nepolitička politika ili politička nepolitika: dovoljno je ovdje samo podsjetiti na Hitlerova nedjela kojima se ipak ne može osporiti da se radi o politici; svakako o jednoj politici posvemašnje perversije političkog. Stoga ima smisla da se pravi razlika između politike i političkog, i to ne iz čisto teoretskih razloga, nego upravo radi očuvanja i spašavanja autentičnog karaktera politike; drugačije rečeno, da bismo imali mjerilo za razlikovanje politički autentičnog od pervertiranih načina politike. Kratko rečeno: čak perversija politike je još politika, ali nepolitička.

POSAVEC: Prema Vašem mišljenju ne može se sadržajno-objektivno-supstancijalno identificirati nikakav teoretski pojam politike s dovoljno oštine. Političko se mora vidjeti kao »une qualité, une tonalité« (H. Morgentau) ili kao »le sens spécifique du domaine politique« (R. Aron). Vi govorite o »pojmu političkog kao formi, ne, naprotiv, kao o nekom sadržaju« (str. 36). Kakvo je Vaše određenje političkog nasuprot C. Schmittu, H. Arendt, J. Freundu, P. Ricoeuru?

VOLLRATH: Volim u stvari formulaciju Hansa Morgentaua da se kod političkog radi o određenom »tonalitetu« i potrudio sam se da taj »tonalitet« pojmovno obuhvatim. To znači najprije da se kod političkog radi o modu, a ne o sadržajno odredljivoj supstanciji, dakle o vrsti i načinu *kako* je sve moguće odredljivo u tako kvalificiranom modalitetu. Da bismo to mogli učiniti, ne preostaje nam ništa drugo nego da pronađemo jednu političku formu — jednu političku instituciju — čiji je mod na autentičan način tako politički kvalificiran.

Ta politička institucija je za mene *politie*, pod čime razumijem lik jedne organizacije ljudskih sveza, koje se utemeljuju u izrazitom naglašavanju njihove političke kvalifikacije. »Logika« jednog takvog pojma političkog nije posve jednostavna, jer se pri tome jedan specijalan slučaj uzima tako reći kao pravilo prosuđivanja drugih slučajeva. Ovlaštenje za to počiva ponovno u mjerodavnosti ovog specijalnog lika.

Očito je koliko moji pokušaji duguju H. Arendt. Ona je bila, po mojem sudu, u traženju jednog pojma političkog. Nije joj uspjelo, tako bih ja sada rekao, da pronađe taj pojam. Međutim, njezina je zasluga da je otvorila put. Paul Ricoeur je prije svega ukazao na paradoksalnu, neutemeljenu »prirodu« političkog: mogućnost a-političke politike. Međutim, ne postoji kod njega nikakav pojam političkog. Julien Freund pak određuje taj pojam sadržajno. To mi se čini nemogućim ne samo iz teoretskih razloga, nego prije svega radi paradoksalne »prirode« političkog, o kojoj sam ja već govorio. O Carlu Schmittu će se još izjasniti.

POSAVEC: Vašu zadaću vidite u izradi »jednog pojma političkog kao kretanja (...) koje može voditi apercipiju fenomena« (str. 42). Pri tome zastupate tezu: »politička teorija političkog nema primarno posla s politikom, nego s političkim: to je njezin fenomen« (str. 42). Kakvu mjeru suđenja imate za apercipiju ovog fenomena?

VOLLRATH: Govorio sam o tome da se jedna *filozofska* teorija političkog ne bavi prvenstveno s *politikom*, nego s *političkim*. Time hoću reći da jedna filozofska teorija politike ne može reći *što* se mora činiti, nego *kako* se mora činiti, da bi se to učinilo na autentičan politički način. Filozofska teorija ne može politici dati nikakva direktna uputstva. Ona može najviše izoštravati svijest za to, ili je uopće tek probuditi, što je za autentičnost politike važno — i time izoštravati pogled za mogućnost njezine duboke perverzije. Takva apercipija nije modutim fenomenu političkog izvanjska, ona pripada dapače samom fenomenu. To se može ponovno pojasniti na opasnom nedostatku jedne tako politički kvalificirane apercipije koja se može zbiti na dubini političkog.

POSAVEC: Sudbinski karakter politike ima dugu tradiciju u filozofiji. Ne samo u njemačkom kulturnom krugu (Goethe, Hegel), nego isto tako kod Grka (Platon) nalazimo stavove da je ljudsko djelovanje vođeno »nevidljivom rukom«. U Vašem načinu gledanja i tako različiti pravci kao Heidegger i kritička teorija svedeni su na jedno ime. Objasnite, molim Vas, ovaj sud?

VOLLRATH: Mišljenje Heideggera i kritičke teorije pripadaju po mojem sudu u tradiciju nepolitičkog mišljenja u njemačkom kulturnom krugu. Ja ne sporim, ni u kojem slučaju, kulturni rang ove tradicije. Za mene je u svakom slučaju ova kulturna snaga povezana s jednom slabošću političke apercipije. Toj tradiciji nedostaje ono što je Helmuth Plessner nazvao smisao za »specifični zapadni duh normalne prosječnosti«. U zonu ovog duha pripada međutim političko u njegovoj autentičnoj kvaliteti. Ako se to tako gleda, tada je ujedno obezvrijeđeno podvrgavanje politike pod sudbinsko anonimnu moć. A time je istovremeno naglašen princip odgovornosti: mi smo dužni opravdati naša politička djela i nedjela. Jedan od momenata kroz koji ja vidim politie kao autentičnu kvalifikacionu formu je princip odgovornosti. Politička forma, za koju je princip odgovornosti su-konstitutivan, u kojoj dakle preuzimaju odgovornosti u političkom postupku igra konstitutivnu ulogu, je u tom smislu politički kvalificirana.

POSAVEC: Jedna filozofska teorija političkog tijesno je povezana s pojmom djelovanja i protu-djelovanja. Poduzeli ste rekonstrukciju Kantove moći suđenja da biste objasnili djelovanje i protudjelovanje. Kako određujete tako rekonstruiranu moć suđenja?

VOLLRATH: Isto tako kao i Kant, naime kao operaciju refleksije koja se daje voditi postupkom da se u odnosu spram ljudi stavimo na mjesto svakog drugoga. To nije lak postupak, jer, kako je rekao Kant, traži oslobođenje od samoodnosa, »u koji su mnogi drugi kao zagrađeni« (Kant). To zahtijeva spajanje s nečim što se obično odvađa, naime za zajednicu i refleksiju. Uostalom, ta operacija refleksije u političkom nije izuzetak kao čisto filozofsko mišljenje koje je uvijek to pomalo, nego se ono mora zahtijevati od svih ljudi, na što se svi mogu upraviti i održati. Dakle, ova

operacija se zbiva u političkom području, a ono pogađa one ljude u njima svojstvenim umnim odnosima.

POSAVEC: Odluka pripada k djelovanju, dakle političkom. U pojmu političkog C. Schmitta igra političko odlučujuću ulogu. Kakav je Vaš stav prema C. Schmittu?

VOLLRATH: Mišljenje C. Schmitta predstavlja, radi njegove umiješanosti u nacionalsocijalizam, sablazan. Ipak potrebno je da se s njime suočimo.

Ako ne napustimo momenat odluke iz polja političkog, to ne znači da smo decizionisti. U pojmu politie kao autentivnog pojma političkog označio sam za što i spram čega se moramo odlučiti, ako se politički hoćemo odlučiti. Pojam političkog C. Schmitta na liniji prijatelj-neprijatelj je naprotiv slijep, naime slijep nasuprot autentičnoj kvalifikaciji: na liniji tog sortiranja možemo se odlučiti za perverziju političkog. U preostalom mišljenja sam da se čitava problematika mišljenja C. Schmitta mora povezati s krizom one discipline koja je bila u 19. stoljeću i na početku 20. stoljeća vodeća politička disciplina u njemačkom kulturnom krugu: *opća nauka o državi*. Potpuno u tradiciji njemačkog političkog mišljenja ima ona izvanredan nepolitički karakter a da to uopće ne vidi.

POSAVEC: Ni antidecizionistički neonormativizam jednog J. Habermasa ne nailazi kod Vas na odobravanje. Zašto?

VOLLRATH: Protiv teoretske solidarnosti koncepta J. Habermasa iznese-no je niz primjedbi. Moj glavni prigovor je naprotiv »politički« motiviran. U jednom prijašnjem radu govori Habermas o »prolaznosti političkog kao takvog« (*Političko sudjelovanje — vrijednost »o sebi«?*). Pri ovom konceptu ostaje on čvrsto također u ideji komunikacijske zajednice kao norme od koje treba biti ispitan legitimitet svih »političkih« odnosa. To znači posve jednostavno: Habermas nema nikakvog razumijevanja za *vlastitu* autentičnost političkog. On zamjenjuje zanijekanu autentičnost s autonomijom politike — njezino razrješenje od njenog kulturnog i društvenog tla — a to ga zatrašuje.

POSAVEC: U grčkom iskustvu života nastalo je političko. Zapravo, jedino u njemu. Ethos i nomos su osnovne moći zajedničkog života koje bez sudjelovanja i podržavanja ljudi ne bi opstojale. Međutim, za Grke političko nije najviše! Nije li ovo najviše određeno upravo apercepcijom političkog?

VOLLRATH: Za mene također političko nije najviše što čovjek može oblikovati. To može biti umjetnost ili religija, čovječka ljubav ili nešto drugo. Ali bez politike i političkog sve ovo najviše je ništa. Smatram da je zadaća politički kvalificirane politike da se ovom najvišem u međuljudskim odnosima stvori prostor na koji bi ono uopće moglo nastupiti.

POSAVEC: Kažite mi na kraju — zašto je neophodan pojam političkog?

VOLLRATH: Dijelom je to već jasno iz mojih odgovora. Međutim, želio bih na još nešto ukazati što me već dugo vremena okupira. Postoje kulture koje u svojem razumijevanju barem na implicitan način sadrže takav pojam političkog. Prema mojem sudu, to nije slučaj u njemačkom razumijevanju kulture. To nije dovelo do katastrofe nacionalističke vladavine, ali mišljenja

sam da ovaj način razmatranja smanjuje snagu otpora protiv te vladavine i njezinog nedolaska. Dakle, neotpornost Nijemaca protiv nacionalsocijalizma ima svoje jake razloge i u nepolitičkom samorazumijevanju naše kulture. Izrazito postavljanje jednog takvog pojma koji bi se morao povezati s momentima naše vlastite kulture — to je jedan od razloga zašto se većem na Kantov koncept reflektirajuće moći sudenja — moglo bi ovdje dovesti do određene promjene. Tako gledano, imala bi filozofska teorija političkog neposredan odnos prema eminentnom problemu političkog, naime pripremanju jednog kulturno-političkog koncepta koji je sam momenat političkog.

POSAVEC: Kolega Vollrath — zahvaljujem Vam na razgovoru.